

The neighbour's burden. De Nederlandse sociaal-democraten en de koloniale ervaring

Piet Creve, departement Archief AMSAB

De ontwikkeling van de socialistische beweging in België liep nagenoeg synchroon met de realisatie van de koloniale ambities van Leopold II: in 1885 werden zowel de Belgische Werkliedenpartij als de Onafhankelijke Congostaat opgericht. Bij de stichting van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) in 1894 maakte de mythische tijd van ontdekkingsreizigers en koloniale avonturiers al eeuwen deel uit van het Nederlandse collectieve geheugen. Nederland was trouwens een van de eerste koloniale mogendheden. De onafhankelijkheid van Congo betekende het formele einde van de Belgische koloniale geschiedenis. Nederland heeft nog steeds een restant uit zijn overzeese avontuur, de Antillen. Maar net als deze en andere verschillen vallen ook de gelijkenissen op tussen de Belgische en Nederlandse casus. Dit laatste kwam aan bod op de studiedag 'Sociaal-democratie en de (post)-koloniale afhankelijkheid', georganiseerd door de Wiardi Beckman Stichting en het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie in het Tropeninstituut te Amsterdam op 11 december vorig jaar.

In het geheel van het sociaal-democratische denken en doen nam de koloniale kwestie een marginale plaats in. Een grondige zoektocht in partijdocumenten levert nauwelijks iets op. De interesse voor het onderwerp was het terrein van enkelingen. Die mochten er zich mee bezighouden, maar in de partij vonden ze weinig

weerklink. Eén van die enkelingen was H. Van Kol. Hij schreef meerdere brochures over de koloniale politiek van Nederland en de activiteiten van de SDAP op dit gebied. Eén van die boekjes rolde in de Gentse socialistische Volksdrukkerij van de persen⁽¹⁾. Van Kol was ook de auteur van een ontwerp van koloniaal programma uit 1901 dat in ... 1930 op een koloniaal congres ter sprake kwam. Pas in artikel 10 kwam de wenselijkheid van onafhankelijkheid voor de bestuurde gebieden aan bod. Het congres had nauwelijks impact. Alleen wanneer het anti-kolonialisme zich entte op de veel sterkere anti-militaristische gevoeligheid, kwam de partij in beweging. Zo kreeg de SDAP in 1923 tienduizenden mensen op straat in protest tegen een voorstel om de marine in Nederlandsch-Indië uit te breiden⁽²⁾.

De hulpeloosheid van de sociaal-democratie tegenover het kolonialisme heeft meerdere oorzaken. Er zijn programmatorische beperkingen: in essentie was het socialisme een Europees fenomeen, een klassebeweging actief in een industrieel-kapitalistische context. Sociaal-democraten bestempelden lokale nationalistische bewegingen snel als burgerlijk. Ze wantrouwen het ideeëngoed van inheemse socialistische partijen, zoals de Indonesische, die socialistische opvattingen verbond met elementen uit de islam. De sociaal-democratie was bovendien veel minder vertrouwd met de koloniale wereld dan bijvoorbeeld de christelijke stromingen met hun lange missioneringstraditie. De perceptie van het kolonialisme hing ook samen met de consequenties die socialisten trokken uit hun theoretische uitgangspunten. Zo was er het evolutionaire perspectief dat stelde dat elke maatschappij zich noodzakelijkerwijze ontwikkelde in fasen: van primitief naar hoogontwikkeld. Van daar was de stap naar de wenselijkheid van enige beschavingsarbeid snel gezet. Een ander inzicht poneerde dat het socialisme pas

mogelijk werd na een voorafgaande kapitalistische fase. Net zoals het westerse kapitalisme zich uiteindelijk zelf zou vernietigen en het socialisme mogelijk maken, zou dit met een koloniaal kapitalisme ook het geval zijn. Het besef dat de arbeiders hier deels profiteerden van de koloniale exploitatie - de verwerking van koloniale grondstoffen in het moederland leverde arbeidsplaatsen op - bezorgde de socialisten eveneens een ongemakkelijk gevoel.

Na de Tweede Wereldoorlog kwamen de sociaal-democraten, nu onder de naam PVDA, voor het eerst in de regering. Ze werden onmiddellijk geconfronteerd met de moeilijkheden in Indonesië. Vooral de 'politieke acties' daar deden heel wat stof opwaaien. De PVDA stelde zich voorzichtig op: de partij had geen regeerervaring en wilde zich profileren als een nationale partij. Met de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 verdween het kroonjuweel uit het Nederlandse koloniale rijk: de sociaal-democratie kon nu ook vroeger dan haar Belgische collega ervaring opdoen met de post-koloniale situatie. De Belgische socialisten bleven nog jaren mentaal opgesloten in een als evident aangevoeld koloniaal denkkader. In hun programma voor Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi uit 1956 is sprake van 'zelfstandig beheer', 'zelfregeling der bevolkingen' en 'zelfbestuur'. Het woord onafhankelijkheid bleek onuitsprekbaar⁽³⁾.

Op het vlak van ontwikkelingsdenken en -beleid legde de Nederlandse sociaal-democratie een opmerkelijke activiteit aan de dag. Diverse bronnen voedden de sociaal-democratische ideeënvorming over ontwikkelingssamenwerking. Er waren de idealistische beginselen, zoals internationale solidariteit en gelijkheid, die traditioneel deel uitmaakten van het socialistische credo. Ook welbegrepen eigenbelang speelde een rol. Nederlandse hulp kwam ook de eigen economie ten goede. En dan was er

nog een uitgesproken politiek motief. Westerse hulpprogramma's konden een dam opwerpen tegen de communistische invloed in de nieuwe onafhankelijke staten. Omdat Nederland vrij klein was, ging de voorkeur uit naar hulp via multilaterale organen, zoals de Verenigde Naties. Met politici uit eigen rangen in de regering en gelijkgestemde hoge ambtenaren op de betrokken ministeries slaagden de Nederlandse sociaal-democraten erin hun visie grotendeels door te drukken.

Tegenover het probleem Suriname en de Antillen toonden de sociaal-democraten in de jaren '60 en '70 een eigen gezicht. In een klimaat van herkansing voor Indonesië pleitten ze voor een snelle onafhankelijkheid. Suriname en de Antillen waren per slot van rekening kleine gebieden waar omvangrijke financiële injecties uit het voormalige moederland wel degelijk positieve effecten konden sorteren. Hier klinkt duidelijk het socialistische geloof in de maakbare samenleving door. De realiteit werd voor de sociaal-democraten een desillusie: de onafhankelijkheid van Suriname bracht een exodus naar Nederland op gang en de Antillen bleken niet gebrand op onafhankelijkheid. De Nederlandse sociaal-democraten bleven achter met schuldgevoelens en de overtuiging van blijvende morele verplichtingen tegen de betrokken landen. Opmerkelijk was dat op het symposium meerdere aanwezigen uit de voormalige kolonies die houding als zelfgenoegzaam bestempelden. Ze riepen op aan meer onbevangen verhoudingen te werken.

(1) H. VAN KOL, *Over koloniale politiek in Nederland*, Gent: Volksdrukkerij, 1910.

(2) P. DE ROOY, e.a., *De Rode Droom - Een eeuw sociaal-democratie in Nederland*, Nijmegen: SUN, 1995, p. 39.

(3) Programma voor Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi, Belgische Socialistische Partij - Buitengewoon Congres van 30 juni en 1 juli 1956, Brussel, 1956.